

כשיהודי מתיישב על סוס

עמוס גורן

הנה הנס הספרותי שגורקי הימר עליו: שלושים ותשעה סיפורים קצרים, לפעמים רק עמוד או עמוד וחצי אורכם, שכל אחד מהם הוא יהלום שחור מלוטש עד גמירא. עמוס גורן מתפעל מכל כתבי איסאק באבל הרואים אור לדאשונה בשלמותם בעברית

איסאק באבל: שקיעתה של אודסה הישנה

"בשבוע? אתה טיפש מוחלט, אריה־לייב!... לאחר בשבוע! חיל הפרשים זה לא חיל רגלים, לידעתך... חיל הפרשים יורק על החיל־רגלים שלך... אני מאחר בשעה אחת והרס"ר לוקח אותי למגורים שלו, מוציא לי קצת מיץ מהנשמה ומהאף הוא גם מוציא לי קצת מיץ... ועוד עושה לי משפט... שלושה גנרלים שופטים כל פרש, שלושה גנרלים עם אותות הצטיינות על המלחמה בטורקים..."

אריה־לייב שואל: "ככה עושים לכולם או רק ליהודים?"

על כך משיב ליובקה: "יהודי שהתיישב על סוס מפסיק להיות יהודי ונעשה רוסי..."

כך נפתח המחזה "שקיעה", שבו מתאר איסאק באבל את חילופי השלטון האלימים במשפחתו של העגלון מנדל קריק, השולט בעסקי ההובלה באודסה ומטיל את חתיתו על

איסאק באבל, כל הכתבים: כרך ראשון – סיפורים, כרך שני – מחזות, תסריטים וסיפורים מן העיזבון, כרך שלישי – מסות, זיכרונות ונאומים. מרוסית: חמוטל בר־יוסף, הוצאת כרמל, ירושלים

אודסה, 1913. ליובקה קריק, פרש בצבא הצאר הרוסי, בריון בן 22, עם חרב עקומה המשתרכת אחריו, בא הביתה לחופשה. בחדר־האוכל של הבית נמצא השרכן אריה־לייב והוא מנסה לשדל את ליובקה להאריך את חופשתו בשבוע כדי שלא יחמיץ את החתונה של אחותו דבורה. ליובקה צוחק. בקולו הגס מתגלגלים רעמים:

עמוס גורן הוא עיתונאי וסופר

התרגום של שלונסקי נוצץ, וירטואוזי, מלא אקרובטיקה לשונית המסתייעת בארמית ובהרכה מונחים רוסיים באותיות עבריות, דבר שעושה אותו כמעט בלתי קריא בעבור ישראלים בני למטה משישים וחמש שאינם יכולים להבין להטוטים שלונסקיים כמו "חזק קזאק ונתקזק". ב־1987 הופיעו הסיפורים – ורק הסיפורים – בתרגומה המצויץ של גילי מירסקי (איסאק באבל, "חיל הפרשים ועוד סיפורים", הקיבוץ המאוחד, ספרי סימן קריאה).

עכשיו מופיע סוף־סוף הקורפוס כולו – כל מה שבאבל כתב. גם תסריטים, מחזות אחרים, סיפורים מן העיזבון, טיוטות, כתבות עיתונות, יומן, ראינות שהעניק, נאומים שנשא וגם המכתב המזעזע שכתב מן הכלא אל "הקומיסר העממי לענייני פנים" לאוורנטי בריה הידוע לשמצה, לפני שהוצא להורג ב־27 בינואר 1940. שלושת הכרכים כוללים טקסטים שלא פורסמו עד כה, אשר חוקר באבל אפרים זיכר מצאם בארכיון הקג"ב. "לא נתנו לי לגמור" – אלה היו מילותיו האחרונות של הסופר הגדול כשהכניסו אותו אל תוך הניידת של הנק"וויד.

שוב עשתה הוצאת כרמל שהוציאה מהדורה מדעית מלאה, גדושה בחומר שאינו ידוע עד כה לקורא העברי, עם הערות ומבואות רבי ערך מאת אפרים זיכר ומאת המתרגמת חמוטל ברייזוף, ועם חילופי גרסאות ומפות וצילומים. המתרגמת, שהיא משוררת ופרופסור לספרות, עשתה עבודה משוכחת ולא חששה להשתמש בעברית המדוברת של ימינו כבואה לתת לפני קוראיה את הלשון הרוסית־יהודית של אודסה, שנוטה אף היא, לפי עדותו של באבל עצמו, לצפצף על התקן הרשמי של הלשון הכתובה. עם זאת נשמר המעוף המסחרר של באבל, והקוראים זוכים לחוויית קריאה חושנית ואסתטית גם יחד, לא פחות משזכו קודמיהם אצל שלונסקי ומירסקי. עורכת הספר, ענת שולץ, ראוייה אף היא לכל שבח על עבודתה הקפדנית והמלוטשת.

ארבעה חודשים לאחר מכן פתחו הפולנים במתקפה, ובמהלך הנסיגה פגש באבל שוב את בן הרב. הצעיר התגייס לצבא האדום, ועכשיו היה פצוע פצעי מוות. בניגוד להוראות מושך באבל את הנסיך, כפי שהוא קורא לו, אל הרכבת הצבאית שהוא נמצא בה באותה שעה. באבל ממיין את הפציו האישיים של החייל המוזר, שעומד להיפרד מן העולם: "הכל מושלך בערכוביה: תעודות, רישיון לעסוק בתעמולה ורשומות של משרד יהודי. תמונות דיוקן של לנין ושל הרמב"ם מונחות היו זו לצד זו. הברזל הצרור של גולגולת לנין והמשי העמום של דיוקן הרמב"ם. קרוצת שער אישה היתה מונחת בתוך ספר החלטות הכנס השישי של המפלגה, ובשולי עלונים קומוניסטיים הצטופפו שורות עקומות של שירה עברית. כמו גשם עצוב וקמצני הם ירדו עלי – דפי שיר השירים וכדורים של אקדח".

ברגעיו האחרונים מספר בנו של הצדיק מצ'רנוביל לבאבל כי בעת פגישתם הראשונה, בבית הכנסת, כבר היה במפלגה הקומוניסטית, אך לא יכול לעזוב את אמא שלו.

"ועכשיו, איליה?"

"במהפכה אם זאת אפיוודה", לחש ורעך.

הסיפור מסתיים בפסקה קצרה: "הוא מת לפני שהגענו לרובנו. הוא מת, הנסיך האחרון, בין שירים, רצועות תפילין וחולות. קברנו אותו בתחנה שכוחת אל. ואני, המסוגל רק בקושי להכיל את סערות הרמיון בגופי העתיק, אני נשמתו אל תוכי את אנחתו האחרונה של אחי".

צירופי לשון מיוחדים

סיפורי חיל הפרשים, וכן סיפורים אחרים של באבל והמחזה "שקיעה", הובאו בראשונה לקורא הישראלי ב־1963 (יצחק באבל, "סיפורים", עברית: א' שלונסקי, ספריית פועלים, מרחביה).

חיל הפרשים של קירצניקו: חזית הדרום 1943

התרגום של שלונסקי נוצץ, וירטואוזי, מלא אקדובטיקה לשונית המסתייעת בארמית ובהרכבה מונחים רוסיים באותיות עבריות, דבר שעושה אותו כמעט בלתי קריא בעבור ישראלים בני למטה משישים וחמש שאינם יכולים להבין להטוטים שלונסקיים כמו "חוק קזאק ונתקוק". ב־1987 הופיעו הסיפורים – ורק הסיפורים – בתרגומה המצויץ של נילי מירסקי (איסאק באבל, "חיל הפרשים ועוד סיפורים", הקיבוץ המאוחד, ספרי סימן קריאה).

עכשיו מופיע סוף־סוף הקורפוס כולו – כל מה שבאבל כתב. גם תסריטים, מחזות אחרים, סיפורים מן העיזבון, טישות, כתבות עיתונות, יומן, ראינות שהעניק, נאומים שנשא וגם המכתב המזעזע שכתב מן הכלא אל "הקומיסר העממי לענייני פנים" לאורדנטי בריה הידוע לשמצה, לפני שהוצא להורג ב־27 בינואר 1940. שלושת הכרכים כוללים טקסטים שלא פורסמו עד כה, אשר חוקר באבל אפרים זיכר מצאם בארכיון הקג"ב. "לא נתנו לי לגמור" – אלה היו מילותיו האחרונות של הסופר הגדול כשהכניסו אותו אל תוך הניידת של הנק"וויד.

טוב עשתה הוצאת כרמל שהוציאה מהדורה מדעית מלאה, גדושה בחומר שאינו ידוע עד כה לקורא העברי, עם הערות ומבואות רבי ערך מאת אפרים זיכר ומאת המתרגמת חמוטל בריינסקי, ועם חילופי גרסאות ומפות וצילומים. המתרגמת, שהיא משוררת ופרופסור לספרות, עשתה עבודה משובחת ולא חששה להשתמש בעברית המדוברת של ימינו בבואה לתת לפני קוראיה את הלשון הרוסית־יהודית של אודסה, שנוטה אף היא, לפי עדותו של באבל עצמו, לצפצף על התקן הרשמי של הלשון הכתובה. עם זאת נשמר המעוף המסחרר של באבל, והקוראים זוכים לחוויית קריאה חושנית ואסתטית גם יחד, לא פחות משוכו קודמיהם אצל שלונסקי ומירסקי. עורכת הספר, ענת שולץ, ראויה אף היא לכל שבח על עבודתה הקפדנית והמלוטשת.

ארבעה חודשים לאחר מכן פתחו הפולנים במתקפה, ובמהלך הנסיגה פגש באבל את בן הרב. הצעיר התגייס לצבא האדום, ועכשיו היה פצוע פצועי מוות. בניגוד להוראות מושך באבל את הנסיך, כפי שהוא קורא לו, אל הרכבת הצבאית שהוא נמצא בה באותה שעה. באבל ממייץ את הפציו האישיים של החייל המורד, שעומד להיפרד מן העולם: "הכל מושלך בערכוביה: תעודות, רישיון לעסוק בתעמולה ורשומות של משורר יהודי. תמונות דיוקן של לנין ושל הרמב"ם מונחות היו זו לצד זו. הברזל הצרור של גולגולת לנין והמשי העמום של דיוקן הרמב"ם. קוצת שער אישה היתה מונחת בתוך ספר החלטות הכנס השישי של המפלגה, ובשולי עלונים קומוניסטיים הצטופפו שורות עקומות של שירה עברית. כמו גשם עצוב וקמצני הם ירדו עלי – דפי שיר השירים וכדורים של אקדח".

ברגעיו האחרונים מספר בנו של הצדיק מצ'רנוביל לבאבל כי בעת פגישתם הראשונה, בבית הכנסת, כבר היה במפלגה הקומוניסטית, אך לא יכול לעזוב את אמא שלו. "ועכשיו, איליה?"

"במהפכה אם זאת אפיוזורה", לחש ודעך.

הסיפור מסתיים בפסקה קצרה: "הוא מת לפני שהגענו לרובנו. הוא מת, הנסיך האחרון, בין שירים, רצועות תפילין וחותלות. קברנו אותו בתחנה שכוחת אל. ואני, המסוגל רק בקושי להכיל את סערות הדמיון בגופי העתיק, אני נשמתי אל תוכי את אנחתו האחרונה של אחי".

צירופי לשון מיוחדים

סיפורי חיל הפרשים, וכן סיפורים אחרים של באבל והמחזה "שקיעה", הובאו בראשונה לקורא הישראלי ב־1963 (יצחק באבל, "סיפורים", עברית: א' שלונסקי, ספריית פועלים, מרחביה).

חיל הפרשים של קירצניקו: חזית הדרום 1943

